

KIYAFETNAMELER VE RALAMB'IN KIYAFET ALBÜMÜN'DEKİ 17. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMU GİYSİ ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ*

Emine KOCA**

Fatma KOÇ***

ÖZET

Türk sanatında geleneksel sanat formlarını temsil eden minyatürler ve yazma eserler tarihsel uzaklığı belirten bir belge olarak değerlendirilmektedir. Her biri tarihi birer belge niteliği taşıyan bu tür görsel eserler, günümüzde geçmişe yönelik bazı soruların aydınlatılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Osmanlı'nın günlük hayatı, saray hayatı, muhabere-muhasara, portre ve tarihi olaylarını anlatan görsel eserlerdeki figürlerin giysileri, yapıldığı dönemin malzeme, biçim, renk, kullanım ve süsleme özelliklerini açıklayıcı nitelikte belgeler olarak kabul edilmektedir.

Osmanlılarda tekstil ve giyim ürünleri ile ilgili yayınlanan yazılı ve görsel pek çok kaynakta, giysi parçalarının adları ve kullanma biçimi bazen birbirine karışmış gibi görünmektedir. Üç dört kat, üst üste giyilen kıyafet parçalarından en üste giyilen dışında, içte yer alanlar gömlek, iç entari, entari, dolama, mintan gibi isimler almakta, ancak her zaman aynı sayıda giysi katmanı bulunmadığından, giysi parçalarının adları birbiriyle karıştırılmaktadır. Bu durum giysiler ile ilgili terminolojide de karışıklığa neden olmaktadır. Özellikle Avrupa'dan gelerek Osmanlı kültürünü merak eden ve tanımak isteyen kişilerin siparişleri üzerine yapılan, Avrupa müze ve kütüphanelerinde (Fransa, İngiltere, İtalya, Avusturya, Polonya, İsveç, Yunanistan) 17. yüzyıla tarihlenen 20 den daha fazla kıyafet albümü bulunduğu bilinmektedir. Türklerin Avrupalılar tarafından ilginç bulunan günlük yaşamları ve Osmanlı sarayının tasvir edildiği bu eserlerde, Osmanlı giyim kuşamındaki küçük detaylara bile yer verilmesi dikkat çekicidir. Stockholm Kugliga kütüphanesinde bulunan Ralamb Albümündeki figürlerin giysilerinde de tüm detayların açıkça gözlenebilmesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada; Stockholm Kugliga kütüphanesinde bulunan, "The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings" başlıklı kitabın içindeki,

---

* Bu çalışmanın küçük bir bölümü 26-30 Temmuz 2010 Tarihinde "Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi" tarafından düzenlenen Uluslararası katılımlı "Ciepo-19 International Committee Of Pre-Ottoman And Ottoman Studies" Sempozyumunda sunulmuş ve özeti basılmıştır.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, El-mek: ekoca@gazi.edu.tr

*** Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, El-mek: fturan@gazi.edu.tr

Tadeusz Majda'nin "The Ralamb Album of Turkish Costumes" adlı makalesinde (s.196-265) yer alan Ralamb Albümü'nde tasvir edilmiş, 119 kadın ve erkek figürünün giysileri tasarım özellikleri açısından incelenerek, silüet, yaka ve kol biçimleri tespit edilmiştir. 17. yüzyılın bir dönemine ait Osmanlı giyim kuşam örneklerinin resmedildiği bu albüm üzerinden yapılan giysi analizleri sonucunda, farklı sosyal sınıflara ait giyim tarzlarının tasarım özelliklerinin belirlenmesi ile Türk kültürüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Osmanlı, Kıyafetname, Kıyafet Albümü, Giysi, Ralamb Albümü

KIYAFETNAMELER AND EXAMINATION OF THE FEATURES OF OTTOMAN SOCIETY IN THE CLOTHES ALBUM OF RALAMB IN 17TH CENTURY

ABSTRACT

Miniatures and manuscripts, which represent the traditional art forma in Turkish art, are evaluated as a document stating the historical distance. Each of these types of visual artifacts, which serve as a historical document, hold an important place in illuminating the past problems. In particular, Ottoman daily life, palace life, communication-siege, portraits and historical events describing visual artifacts figures in clothes of the period, material, shape, color, use and ornament features a descriptive documents is considered.

Names of pieces of clothes and their usage sometimes look mixed in the Ottoman Empire published on textile and apparel products in many sources, written and visual. Three or four times in a row, the clothes worn pieces on top worn outside, inside the shirt, the inner gown, gown, rolls, mint as names get, but always the same number of layers of clothing as there are pieces of clothing of the names can be mixed. This situation causes the confusion in clothing terminology. Especially coming from Europe who are interested in Ottoman culture and orders made on people who want to know, which is dated to the 17th century in European museums and libraries (France, England, Italy, Australia, Poland, Sweden, Greece) of more than 20 outfits are known to album. Ottoman costumes to be included even in the smallest detail are remarkable in the daily lives of Europeans interesting by the Turks and the Ottoman palace depicted in these Works. Starting point of this work is that observing the figures in the album of Ralamb in Kugliga Library in Stockholm.

In this work; garments silhouette, neckline and arm forms have been identified by researching 119 women and men clothing figures in the book named "The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings", the article named "The Ralamb Album of Turkish Costumes" (p.196-265) by Tadeusz Majda. Period of the 17th century, depicting examples of Ottoman apparel clothing made out of this album, as a result of analysis, style of clothing belonging to different social classes with the

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014*

determination of the design features were intended to contribute to Turkish culture.

Key words: Turkish, Ottoman, Kıyafetname, Clothes Album, Clothing, the Album of Ralamb

Giriş

Tarihsel geçmişte uzun dönemde oluşmuş deneyim ve birikimlerin ürünleri olan giysiler, kültürde sürekliliği sağlamaları ve tarihsel değerleri bünyelerinde barındırmaları açısından, toplumların ve dönemlerin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel özelliklerini yansıtmada önemli rol üstlenirler. Sınıf, din ve millet gibi kavramların yanı sıra toplumsal hiyerarşinin korunmasında da giysilerin renk ve biçimleri belirleyici olmuş, bu nedenle giyim etkili bir araç ve iletişim dili haline gelmiştir. Uygarlıkların ve toplumların yaşam biçimlerini ve kültürlerini tanımakta giysilerinin biçimsel özelliklerinin önemli veri niteliğinde olması, her dönem siyasilerin, sanatkârların ve araştırmacıların ilgisini giyim kuşam üzerine çekmiştir. Türklere karşı duyulan merak ve ilginin, birçok yabancı sanatçının eserlerinde Fatih devrinden başlayarak yüzyıllar boyu devam ettiği çeşitli kaynaklarda da görülmektedir. Bu eserlerin arasında kıyafetname olarak da adlandırılan kıyafet albümleri önemli yer tutmaktadır.

İnsan vücudu bir bakıma ruhu kaplayan, onu muhafaza eden adeta bir elbise, bir kıyafettir. Türk Edebiyatı'nda bu konuda yazılan eserlere '*Kıyafetname*' adı verilmiştir. Çoğu mensur olan bu eserlerin manzum olanları da vardır.¹ Türkçe yazılmış kıyafetname ile ilgili ilk eser olarak Bedr-i Dilşâd bin Muhammed Oruc'un 829/1426'da yazmaya başladığı ve sonra II. Murâd'a sunduğu mesnevîsi *Murâd-nâme*, kabul edilmektedir.² İnsanların saç, göz, el, ayak vb. gibi uzuvlarından ve dış görünüşünden onun ahlak ve karakter özelliklerini, tahmin ve tespit etmek olan kıyafet ilminin verilerinin yer aldığı eserler³ olan kıyafetnamelerin bazıları resimlerle görselleştirilmiştir. Kıyâfet ilmi doğrultusundaki görüşler ve tespitlerin sunulup tartışıldığı, 32 farklı insan resmi ve bunların karakter tahlillerini içeren *Kıyâfet-nâme-i Cedîde* bu tür eserlere örnek olarak verilebilir.⁴

Kıyafetnamelerde beden yapısı ve bu yapıyla birlikte gittiği varsayılan karakter ve ahlakla ilgili değer yargılarına yer verilmiştir. Bunun yanında Kıyafetnamelerin genel çizgiler içerisinde, konuya bakışlarında dini etnoloji, folklor ve ruhbilimle benzeştiği ve birleştiği noktalardan söz edilebilir.⁵ Folklorik bir unsur olan giysilerin, insanların dış görünüşlerinde ilk göze çarpan ve kişiliği yansıtan öğelerden biri olması, kıyafet albümlerinin bazı eserlerde kıyafetname olarak da adlandırılmasının nedeni olarak görülebilir.

Orta Asya Türklerinde şekillenen Türk giyim tarzı ana hatları ve detayları ile Anadolu'ya kadar gelmiştir. Türk giyim geleneği, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluk devrinde çeşitlenip, zenginleşerek devam etmiştir.⁶ Giyim kuşam biçimlerini günümüze aktaran ilk kaynaklar, Osmanlı dönemi minyatürleridir. Sıradan insanların yaşamları ve giyim kuşam alışkanlıklarının yer almadığı

¹ Abdulkadir Erkal, "Kıyafetnameler Üzerine", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı:13, Erzurum 1999, s.217.

² Adem Ceyhan, Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâmesi, M.E.B. Yayınları, C II, İstanbul 1997, s.878-891.

³Amil Çelebioğlu, "Kıyafet ilmi ve Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnameleri", Atatürk Univ. Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı), cilt:2, sayı: 11, Ankara 1979, s.305.

⁴ Mehmet Kırbıyık, "Kıyâfet-Nâme-İ Cedîde Hakkında", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı:39, Erzurum 2009, s.796-798.

⁵ Erkal, a.g.m., s.225.

⁶ Ergül Önge, Türk Giyim Tarihi Ders Notları, Selçuk Üniv. Mesleki Eğitim Fakültesini Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya 1995, s.9.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 11 Fall 2014

minyatürlerde daha çok saray çevresine ait belirli kesimlerin resimleri vardır ve giyim kuşamın çok ayrıntılı çizimleri görülebilmektedir. Geçmişe ait ikinci tür görsel kaynaklar ise 17. Yüzyıldan başlayarak 18. yüzyıl başına kadar çoğu yabancı müşterilerin siparişleri üzerine yapılan İstanbul'daki çarşı ressamaları albümleridir ve bunlar da daha çok toplumu oluşturan öğeleri tanıtıcı nitelikler taşımaktadır. Üçüncü tür kaynaklar ise, Batılı görgü tanıklarının bazen bir fotoğraf gerçekliği taşıyan albümleridir. Çeşitli kişilerin giyim kuşamını gösteren ve Kıyafetname adını alan bu albümler, giyim kuşamla ilgili değildir.⁷

Gerek sivil yaşamda gerekse sarayda veya orduda kullanılan giysiler üzerine çıkartılmış kurallar, yasalar, kanunnameler, emirler, fermanlar ile giyim kuşama verilen önemin açıkça belli olduğu Osmanlı toplumunda, ilk zamanlarda özel kıyafet albümü olarak hazırlanmasa da, sonraları başta sultanlar olmak üzere saray çevresinde kıyafet albümlerine ilgi çoğalmıştır. Orta Asya'da Türklerin tarih sahnesine çıkmasıyla başlayıp, değişik biçimler kazanarak süregelmiş minyatürler⁸ bu albümlerin oluşmasında temel kaynak olmuştur. 17. yüzyılda minyatür sanatı bir yandan geleneksel üslubu sürdürürken öte yandan albüm resmi birdenbire büyük bir önem kazanmıştır. Hiçbir metne bağlı olmayan, tek tek figürlerin ya da günlük hayatla ilgili konular ve çeşitli tipte insanların giyim özelliklerini belirtmeye özen gösterecek biçimde işlenmiştir.⁹ I. Ahmet döneminde (1603-1617) hazırlanan I. Ahmet Albümü günlük yaşam tasvirleriyle saraydan ve halktan kişileri tek tek göstermesinin yanı sıra, tek figür kadın ve erkek tasvirlerinin giysileri de dönemin sosyal hayatını belgeler.¹⁰ 15. yüzyılda ilk temelleri atılan Osmanlı Portreciliği ile başlayan ve 17. yüzyılda yaygınlaşan albüm yapıcılığıyla hem saray hem de İstanbul'a gelen yabancılar için hazırlanan kıyafet albümlerinin sayıları artmış, büyük kâğıtlar üzerine peygamberleri, kahramanları, padişahları ve aşk öykülerini görselleştiren minyatürler yapılmıştır.

Tarihi belge niteliği taşıyan eserler arasında, yazma eserlerdeki olayları görselleştirmek için, metin içinde olayları dönemin detaylarını gösterecek şekilde küçük renkli resimlerle ifade eden¹¹ minyatürler önemli yer tutmaktadır. Nakkaş Osman'ın eserleri devrinin İstanbul hayatını, esnafların işlerini nasıl yaptıklarını, kıyafetlerini günümüze aktaran, devrin ekonomik ve sosyal yapısını yansıtan tarihi belge niteliğinde örneklerin başında yer almaktadır.

Kıyafet saptamalarında kullanılacak ilk kaynaklar Osmanlı nakkaşlarının minyatürleridir. Fatih döneminden günümüze ulaşan Beduittin Tebrizi'nin 860 (1455-56) tarihli Dilzüzname kopyası olan eserde (Edirne'de hazırlanmış olup, Oxford Bodleian kütüphanesinde bulunmaktadır) sıra halindeki minyatür figürler, kadın başlıkları ve yüz hatları dikkat çekmektedir.¹² Aynı şekilde Kanuni döneminden günümüze gelen, Şükri tarafından hazırlanan ve nakkaşı bilinmeyen Selimname'de¹³, Yavuz Sultan Selimin fetihlerini anlatan 24 minyatürdeki insan figürlerinin giysilerinin gerçeğe uygunluğu ve kumaş desenlerinin detaylı şekilde gösterilmesi,¹⁴ nakkaşların eserlerinde kıyafetlere verdikleri önemi göstermektedir. Nigari'nin Topkapı Sarayında bulunan Kanuni'yi yaşlı halde canlandırdığı minyatürde, giysilerindeki tüm detayları verecek şekilde, üzerinde mavi atlas kaplı kürkü, başında kavuğu ve sağ elinde mendille yürürken tasvir etmesi, aynı şekilde II. Selim minyatüründe, muhteşem bir görünüme sahip olan ve devrin Türk kumaş desenlerinin en zengin motiflerini belgeleyen entarisi ve kaftanı ile 16. yüzyılın

⁷Metin And, "Kıyafetnâmeler ve Giyim Kuşam Albümleri", Sanat Dünyamız Dergisi, Yaz 2008, s.43.

⁸ İsmet Binark, "Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı", Vakıflar dergisi, sayı:12, Ankara 1978, s.271.

⁹ Nurhan Atasoy, "Minyatür Sanatı", Osmanlı Araştırmaları, <http://www.os-ar.com> (Erişim:10.04.2010).

¹⁰ Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s.69.

¹¹ Sözen Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul 1996, s.163; Mahir, a.g.e., s.15.

¹² Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, Kervan Yayınları, İstanbul 1984, s.372.

¹³ S. Kemal Yetkin, İslam Ülkelerinde Sanat, Cem Yayınları, İstanbul 1984, s.204.

¹⁴Hüseyin Elmas, Nakkaş Osman ve Levni'ye Ait Surname Minyatürlerinin Kompozisyon ve Renk Açısından İncelenmesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1994, s.3.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

nefis tezhip sanatını da sergilemesi, sanatkârların eserlerinde giyim öğeleri üzerinde ne kadar titizlikle durduğunun göstergesidir. Nigari, mavi renkte, önü düğmeli entarisinin üzerine dirseklerine kadar kısa kollu ve içi kürklü bir kaftan giymiş Barbaros minyatüründe de, kaftanın önünden ve kollarından görünen kürkü ve kaftanın Çin bulutu motifleri ile giysilerdeki detaycılığını ön plana çıkarmıştır.

Nakkaş Osman'ın, Lokman Çelebi'nin Hürname ve Şehenşahname-i Selim Han isimli yapıtlarındaki, bir minyatürcü anlayışıyla ama en ince detayına kadar bütün giysileri, silahları ve diğer eşyayı gösteren resimleri kıyafet saptamalarına kaynak oluşturacak bir örnektir.¹⁵ Nakkaş Osman Şema'ilname'deki Osmanlı Sultanlarının tekrarlanan resmi imajlarını oluştururken, özellikle kıyafet ve fizyonomi açısından özel yanlarını vurgulayarak, bu portreleri Lokman'ın metninin başlığında kullanılan, çok anlamlı kıyafet ve şemail (fizyonomi, tavır, huy, gelenek, adet) kavramlarının görsel ifadesine dönüştürür.¹⁶

Daha eski olan Mehmet Siyah Kalem'in Topkapı Sarayındaki, çoğu Nakkaş Şeyhi'nin eseri olan, Fatih Albümündeki ve Matrakçı Nasuh'un Beyan-ı Menazili Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han'ındaki minyatürler yine değerli resimlerdir. Daha sonraki dönemlerde I. Ahmed albümü, 17.Yüzyılın giysilerini ayrıntılı bir şekilde yansıtan Levni'nin minyatürleri, Abdullah Buhari'nin tam bir kıyafetname oluşturan ve İstanbul Üniversitesi Yıldız Sarayı kitapları arasında bulunan albümü, bu bağlamda zengin ayrıntıları kapsamaktadır.¹⁷ Özellikle kadın portreleri ile tanınan Buhari'nin eserlerindeki kadın kıyafetleri sadece sanat açısından değil kılık kıyafet tarihi açısından da değer taşımaktadır.¹⁸

Levni, klasik devir sanatçıları gibi efsanevi ve hayali suretler yapmamış, bütün manasıyla hakikati tasvir eden ve üsluplaştıran bir realist olmuştur. Ayrıca Levni'nin çoğu tek figürlü kadın ve erkek figürleri de, değişik giyimleri ve başlık biçimleri birbirinden güzel olan her sınıftan halkı tasvir etmekte ve dönemine ait halk kıyafetleri hakkında fikir vermektedir.¹⁹ Levni'nin çizmiş olduğu tek figürler, Sultan II. Osman ve hizmetkârlarının portreleri dışında, "Lale Devri"nin sefahat yaşamından karakteristik kişiler ile dönemin yaşantısını simgeleyen kadın ve erkek portrelerinden oluşmaktadır. Bu portrelerde kişilerin cinsel kimliklerinin de vurgulanmış olduğu gözlenir. Yüzlerde ayrık ya da birleşik kaşların gölgesi, duru tenler ve yarım gülümsemeler, kadın giysilerindeki dekolte, yırtmaçlı ya da yarı saydam kumaşlar, Levni'nin modellerinin çekiciliğini arttırmaktadır.²⁰ Osmanlı İmparatorluğunda resmi görevliler ile halkın çeşitli tipleri ve onların giyimlerini yansıtan, yapılış tarihi ve sanatkârı belli olmayan çok miktarda minyatür bulunmaktadır. Bu örneklerin sayısı artırılabilir.

Osmanlı'da kıyafet albümleri sadece yerli nakkaşların eserleri ile sınırlı değildir.¹⁵ yüzyıldan itibaren büyüyen ve güçlenen Osmanlı Toplumunun yapısı, yaşamı, dini ve giyimi Avrupalılar tarafından da bir merak kaynağı olmuştur. Bu nedenle, ziyaretleri sırasında edindikleri izlenimleri yazarak veya resimleyerek belgelemeye çalışmışlar, bazıları da daha doğru bilgi vermek amacıyla yerli sanatçılara kıyafet albümleri hazırlatmışlardır. Yerli sanatçılar, arkalarındaki portrecilik ve albümcülük gelenek ve deneyimlerini yabancılardan öğrendikleri şekilde ve onların meraklarını doyuracak biçimde birleştirerek 19.yüzyıl sonuna, hatta 20. yüzyıl başlarına kadar

¹⁵ Erol Üyepazarcı, 1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri "Elbise-i Osmaniye" (önsöz,notlar, sözlük denemesi, dizin), Sabancı Üniversitesi, İstanbul 1999, s.2.

¹⁶ Filiz Çağman, Günsel Renda, Serpil Bağcı, Zeren Tanındı, Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.

¹⁷ Üyepazarcı, a.g.e., s.2.

¹⁸ Elmas a.g.e., s.19.

¹⁹ Elmas a.g.e., s.18-19.

²⁰ Serkan İlden, "Levni İmzalı İnsan Resimlerinde Figür Anlayışı", Turkish Studies – International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1 Winter 2011, s. 1303-1315, -1306

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

giden bir dizi kıyafetnameler hazırlamıştır. Paris Bibliotheque Nationale'de bulunan Kıyafet-name (c.d. Estampes Od. 6) bunlardan biridir. 49 resimli olan eserde tek tek figürler vardır ve altlarında Fransızca ve Türkçe açıklama yapılmıştır. Varşova'da da 17. yüzyıldan bir kıyafetname vardır. İki Sultan İbrahim'i gösteren 100 resme sahip olan albüm (Biblioteka Narodowa BOZ 165) Paris nüshaları ile benzerlik gösterir ve yerli sanatçılara yaptırıldığı düşünülmektedir.²¹

Ayrıca resmi olarak satılmayan ve sipariş üzerine güvenilir araçlar vasıtasıyla yaptırılan albümlerin olduğu da bilinmektedir. İstanbul'a gelen elçilik heyetleri kentlilerin ve devlet adamlarının kıyafetlerini resmedecek Türk ressamı bularak, özel siparişle resim yaptırmışlar, Türk ressamlar yaptıkları bu resimleri "murakka" denilen bir albüme yapıştırarak sahiplerine teslim etmişlerdir.²² Metin And bu eserleri yapan nakkaşları "çarşı ressamı" olarak adlandırmıştır.²³ 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Boğaza gelen yabancılar yanlarında özellikle kendi ressamlarını getirerek resim yaptırmışlar, daha sonra İstanbul'a gelip yerleşen yabancı ressamlar isteyen yabancılarla anlaşarak resimler yapmışlardır. Talepler sadece Avrupalı ressamlarca değil Osmanlı ressamı tarafından da karşılanmıştır.²⁴

Nicolas de Nicolay'ın seyahatnamesi, görsel malzemenin zenginliği yönünden, XVI. yy. Osmanlı giysileri hakkında en fazla bilgi veren yabancı yayındır. 1551'de İstanbul'a gelen ve bir yıl kalan Nicolay, Türk giysilerini modelden, aslına sadık kalarak, gençliğinde öğrendiği ressamlığı sayesinde kendisinin çizdiğini belirtir. Saraydan, Barbaros Hayreddin Paşa'nın eski hadımlarından Ragusalı Zafer Ağa ile dostluk kurduğunu, çocukluğundan beri sarayda yetiştirilmiş olan bu kişinin, saraylı kadınların giyim-kuşamlarını çizmesi için ona yardım ettiğini; model olarak, iki sokak kadınına Bedesten' den aldırıldığı giysilerle, saraylı gibi süslediğini yazar. İçinde 60 gravür bulunan kitap, giyim kuşam albümlerine ve modaya gösterilen ilginin artmasına neden olmuş; yüzyılın ikinci yarısında basılan giyim kuşam albümlerinin birçoğunda Türk giysilerine de bölümler ayrılmış ve Nicolay'ın çizimleri örnek alınmıştır.²⁵

Peter Coeck'un "The Turks in 1533. A Series Of Drawings Made İn That Year at Constantinople" (1953'de Türkler. Bu Yıl İstanbul'da Yapılmış Bir Seri Resim) adlı eseri dönemin komple kıyafet albümüdür. Batılı kaynaklar içinde özellikle kıyafet albümü olarak çok önemli bir yeri olan yapıtlardan biri, 1680'de basılan, C. F. Silvestre'nin "Differentes habillements de Turcs dedie a Monseigneur Le Duc de Bourbogne par son tres humle et tres obeissant serviteur C. F. Silvestre" (Bourgogne Dükü'ne çok mütevazı ve itaatkar hizmetçisi C. F. Silvestre tarafından sunulan Türklerin çeşitli giysileri) isimli kitabı dönemin giysilerinden oluşan bir katalogdur.²⁶

1840 yılında Thomas Allom'un, "Character and Costume in Turkey and Italy" adlı kitabı özellikle kıyafet ağırlıklıdır. 1850 yılında İstanbul'a gelen İtalyan ressam Jean Brindesi Giovanni tarafından hazırlanan ve 1856'da Lemercier Plano 6 yayınevinde Paris'te yayınlanan "Elbise-i Atika. Les Anciens Costumes Turcs de Constantinople" (Eski Giysiler. İstanbul'da Türk Giysileri) Osmanlı'nın kuruluşundan II. Mahmud dönemine kadar özellikle resmi giysilerin bir

²¹Mehmet Fenerci, Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Albümü: Ottoman Costumes Book, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s.20.

²²A. Süheyl Ünver, Geçmiş Yıllarda Kıyafet Resimlerimiz, M.E.B. Basımevi, Ankara 1958. s.6.

²³Metin And, "17. Yüzyıl Türk Çarşı Ressamları", Tarih ve Toplum, sayı:16, Nisan 1985, s.40-45.

²⁴Klaus Touchelt, Rudolf Nauman, 18. Yüzyıl Osmanlı Kıyafetleri ve Cemiyeti, (Almanca'dan Tercüme), Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kütüphanesi, Ankara 1965, s.9.

²⁵Sevgi Gürtuna, "Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı" Osmanlı Ansiklopedisi, c:9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1997, s.92

²⁶Nurettin Sevin, On üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s.5; Üyepazarıcı, a.g.e.,2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

dökümünü vermiştir. Aynı şekilde Mecmua-i Tesavir-i Osmaniye isimli albüm de Osmanlı kıyafetleri konusunda en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.²⁷

Ankara Etnografya Müzesinde bulunan II. Mahmud devri albümü olan "Catalogue des Costumes Turcs Numerotes Avec la Denomination Turques et Francaise", 256 suluboya resmi ile içinde çok sayıda esnaf tiplerini de alan çok zengin bir kıyafetname'dir. Son sayfasında 1818 tarihi olan eserin açıklamaları Fransızca olarak yazılmıştır. Aynı müzede bulunan diğer bir Kıyafetname'de 21 guvaş resim vardır. Bir İngiliz şairin Manheim'da 1839 tarihinde yazdığı şiirleri içermesi eserin tarihi hakkında bilgi verir. 18. yüzyılın ikinci yarısına ait kıyafetlerle ilgili el yazması bir kitap da İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Kitaplığında bulunmaktadır. Sultandan sarayın en küçük idarecilerine, alçak ve yüksek rütbedeki saray personelinden askerlere ve her meslek sınıfı ile halk tiplerini içeren bu kitap, kostüm biçimlerinin yanı sıra müzik aletleri, silahlar, araçlar ve aletlerde kültür tarihi açısından ilgi çekicidir.²⁸

Her sanatkâr çağının ve toplumunun estetik değerlerinin, zevk anlayışının derleyicisidir. Kıyafetnameler, çağlarının ve ait oldukları Osmanlı toplumunun insanının estetik görünüşleriyle ilgili ölçü ve değerleri, güzellik anlayışını büyük ölçüde yansıtmaktadır.²⁹ 19. yüzyılda bazı ressamlar kıyafet resimlerini albüm yapmıştır. Giovanni Birindesi'nin yanı sıra, "Character and Costume in Turkey and Italy" (1840) eseriyle Thomas Allom ve "Stamboul Recollections of Eastern Life" (1858) ve Stamboul, Souvenir de d'Orient" (1860) adlı iki ayrı eserde İstanbullu çeşitli tipleri resimleyen Preziosi bu ressamların başında gelmektedir.³⁰

Osmanlı devleti topraklarında elçilik mensubu, gezgin ve benzeri şekilde dolaşan Avrupalıların yaptığı ya da yanlarındaki resamlara yaptırdıkları resimler de Osmanlı kıyafetleri hakkında bilgi sağlayacak niteliktedir. Beş yıl İstanbul'da kalan Flensburglu Melchior Lorichs, Osmanlı hayatının her yönünü, özellikle Avrupa'nın büyük korkusu olan askerî konuları inceleyip resimlendirmeyi görev ve amaç edinmiş, Türk askerî gücünü, disiplinini yansıtan resimlerin yanında Türklerin yaşayış tarzları, mezarları, giyimleri, mimarîleri hakkında çok eser vermiştir. Tek figürler halinde ise yeniçeri, sipahi gibi askeri tipleri, ayrıca halktan kişileri de ele almıştır.

F. Andre Theuet'nin "Cosmographie du Levant"ıyla başlayan, Ricault'nun d'Ohsson'un, Grelot'nun, Knolles'ın Thevenot'nun, Jrome Morand'ın, Tavernier'nin, Robert Withers'in ve diğerlerinin kitaplarındaki resimler ve XIX.yüz yılın ilk yarısında ünlü mimar ressam Melling ve Julie Pardo'nun ressamı Barlett'in resimleri doğrudan kıyafetname olmamakla birlikte, bu konuda yararlı ayrıntıları veren yapıtlardır. 1814'de basılan William Alexander'in "Picturesque representation of the dress and manners of the turks" (Türklerin giyimleri ve davranışlarının pitoresk gösterimi) adlı kitap bir diğer önemli albümdür. Yine bu yıllarda basıldığı düşünülen, Pariste Librairie'de Gide Fils tarafından yayınlanan La Turquie ou Costumes, Moeurs et Usages" (Türkiye veya Giysiler, Adetler, Gelenekler) adlı kitapta da renkli giysi gravürleriyle Türkiye anlatılmaya çalışılmaktadır.³¹

Fotoğraf sanatının ortaya çıkmasıyla birlikte, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı'daki kıyafet gelişimi ve değişiminin belgelenmesi daha detaylanmış ve kolaylaşmaya başlamıştır. 1873'te Viyana'da düzenlenen uluslar arası fuar dolayısıyla Osmanlı devletince Osman Hamdi Bey ve Marie de Launay tarafından hazırlanan "Elbise-i Osmaniyye" fotoğraf sergisi, Osmanlı'nın tüm

²⁷ Bilal Gökçeyurt, Hasan H. Yıldız, Osmanlı Milli Kıyafetleri, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, Ankara 2008; Üyepazarcı, a.g.e.,2.

²⁸ Touchelt ve Nauman, a.g.e., s.1.

²⁹ Erkal, a.g.m., s.222.

³⁰ Üyepazarcı, a.g.e.,2.

³¹ Üyepazarcı, a.g.e.,2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

vilayetlerinden örnekler alınarak düzenlenmiş fotoğraflardan oluşan bir kıyafet albümü haline getirilmiştir.

Teknik açıdan da çok çeşitlilik gösteren 19. yüzyıl kıyafet albümlerinin tam bir listesini yapmak bugün için mümkün değildir. İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, İsveç, Polonya gibi Avrupa ülkelerinde ve Türkiye kütüphanelerinde ve müzelerinde 17. yüzyıl giysilerinin oluşturduğu yirminin üzerinde kıyafet albümü vardır.³²

Atina Gennadius Kütüphanesi koleksiyonunun da, Leon Sault tarafından hazırlanan. A. 1006 no.lu albüm "L'art du travestissement, Costumes nationaux, Turquie et Egypte, Deuxieme serie huitieme Livraison..." başlığını taşır. Paris'te basılmıştır. Resimlerin bazıları renklidir. Kütüphanede içinde Osmanlı dünyasından kıyafetleri gösteren, aralarında Arif Paşa, ve Thommas Allom'un çok tanınan eserleri gibi basılı bir çok kitaptan oluşan zengin bir koleksiyon vardır. Berlin Kunst Bibliothek'in bir bölümü olan Kostüm-bibliothek'de Türkiye'ye gitmiş seyyahların hatıralarını içeren zengin bir koleksiyonun yanında, orijinal kıyafet resimleri de bulunmaktadır. Viyana'da Österreichische National Bibliothek'de bulunan ve III. Murad'a ithaf edildiğinden bu sultanın adı ile anılan 1572-3 tarihli albüm, daha sonraki tarihlerde yapılan eklere rağmen o devrin albümcülük anlayışını yansıtan hatlar, kat'ılar, desenler ve tek figürlere sahiptir. Oxford Bodleian Library'de de 17. yüzyıla ait bir albüm bulunmaktadır (Douce Or. c.l). Leiden'de Rijk-smuseum voor Volkenkunde' (360) de bulunan albüm 59 resimlidir.³³

Diez albümü olarak anılan ve British Museum'da bulunan iki ciltlik Kıyafet albümü 18. yy. sonunda Sultan I. Abdülhamid'in emri ile İstanbul'da bulunan Prusya elçisi Diez için yaptırılmıştır.114 resmin bulunduğu albümün alt yazıları Fransızca yazılmıştır. Varşova Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan Kıyafetname (T. 171) 18. yüzyılın ikinci yarısında Lehistan Kralı Stanislas Auguste için Alman ressam Jean Kamsetser tarafından yapılmıştır. Stockholm Kugliga Biblioteket (Ralamb 8:0, 10) albümünde 121 minyatür vardır ve İsveçli Baron Claes Ralamb tarafından 1657'de İstanbul'a geldiğinde satın alınmış veya yaptırılmıştır.³⁴

Bu çalışmada; Stockholm Kugliga kütüphanesinde bulunan, "The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings" adlı kitabın içindeki Tadeusz Majda'nin "The Ralamb Album of Turkish Costumes" konulu makalesinde (s.196-265) yer alan Ralamb Albümü'nde resmedilmiş kadın ve erkek figürlerin üzerindeki giysiler tasarım özellikleri açısından analiz edilerek, giysilerin siluet, yaka ve kol biçimleri tespit edilmiş ve dönemin giysilerinin biçimsel özellikleriyle karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Yöntem

Araştırma kapsamında yer alan, Tadeusz Majda'nin "The Ralamb Album of Turkish Costumes" adlı makalesindeki (s.196-265) orijinali 137 minyatürden oluşan Ralamb Albümü'nde 121 minyatür bulunmaktadır. 14,5x10cm ebatlarında ayrı sayfalara çizilmiş ve sağ üst köşelerinde sayfa numarası bulunan minyatürlerin 16'sı kayıptır. Mürekkep kontürlü ve guaş boyama ile yapılan minyatürler 10x7 ölçülerindedir. Ralamb'ın İstanbul'da görevli olduğu 1657-1658 yılları arasında satın aldığı veya yaptırttığı minyatürlerin sanatkarlarının adları bilinmemektedir. Minyatürler Osmanlı dönemindeki yeniçeriler, din görevlileri, çeşitli sosyal sınıflardan insanlar, Anadolu insanları, Rum, Ermeni, Yahudi temsilcilerinin giyimlerini tasvir etmenin yanı sıra,

³²Tadeusz Majda, "The Ralamb Album of Turkish Costumes", The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings, Swedish Research Institute, Mas matbaacılık, İstanbul 2006, s.197.

³³ Fenerci, a.g.e., s.18-29.

³⁴ Fenerci, a.g.e., s.29-45-48.

anıtlar, nahıl olarak adlandırılan tören ağacı, kayık gibi karakteristik objelerin yer aldığı çeşitli sahneler de içerir.³⁵ Albümdeki minyatür figürlerinin 119'una ulaşılmıştır.

Ralamb Albümündeki figürlerin üzerindeki giysilerin biçimsel özelliklerinin incelenmesinde, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan figürlerin giysilerinin biçimsel özellikleri, gözlem ve doküman incelemesi teknikleri ile incelenerek belgelenmiştir. Giysilerin biçimsel özelliklerini belirlemede gözlem formları kullanılmıştır. Gözlem formlarında giysilerin kol, yaka ve silüet biçimleri belirlenmiş, bu doğrultuda literatür araştırmasından elde edilen dönemin giysilerinin biçimsel özellikleriyle karşılaştırılarak yorumlar yapılmıştır.

Araştırma kapsamındaki 119 minyatür figür; kadın figürleri, sultanlar ve erkek figürleri, ordu mensuplarının figürleri, saray mensupları ve diğer figürler olarak dört gruba ayrılarak incelenmiştir. Çeşitli figürlerin oluşturduğu bu gruplarda, figürlerin giysilerinin tasarım özellikleri silüet, kol ve yaka formlarındaki bezerlik ve farklılıklar açısından analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bir giysinin biçiminin dış hatları itibarıyla iki boyutlu gösterimi olan silüetler, giysinin biçimine göre A- silüet, V- silüet, T- silüet, H -silüet, Düz silüet gibi farklı isimlerle tanımlanırlar. Yaka ve kol formlarının belirlenmesinde de giyim terminolojisinde yer almış olan formlar esas alınmıştır.

Ralamb Albümündeki Figürlerin Giysilerinin Biçimsel Özellikleri

Edtörlüğü Karin Adahl tarafından yapılan, “The Sultan’s Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings”, adlı kitapta Tadeusz Majda tarafından derlenip, yayınlanan kitaptaki benzersiz Ralamb resimleri ile ilgili bölümde,³⁶ 17. yüzyılda Osmanlı sarayındaki hayata dair bilgiler sunmaktadır ve bu resimler 17. yüzyıl Osmanlı dünyasının eşsiz sanatsal belgeleri arasında yer almaktadır.

1657 yılında İsveç Kralı Charles X Gustaf tarafından, dostluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla, Sultan IV Mehmed’e elçi olarak gönderilen Claes Ralamb, görevli olduğu bir yıl boyunca imparatorluk tören alaylarını tasvir eden ve IV Sultan Mehmed sarayının iç yüzünü anlamayı sağlayan, tuval üzerine yağlı boya, 20 büyük resim yapmıştır. Bu Ralamb resimleri ilk defa “Sultan’s Procession” adlı kitapta yayınlanmıştır. IV Mehmed’in favori zevki olan avlanmak için, İstanbul sokaklarında, Topkapı Sarayından Edirne’ye hareket eden yüzlerce saray mensubunu ve Osmanlı Sultanının imparatorluk törenini tasvir eden resim, 20 büyük resmin en önemlisidir.

150’nin üzerinde renkli resim içeren bu güzel resimli kitap ayrıca, İsveç elçiliğinin siyasi geçmişi de dâhil olmak üzere, Türk ve İsveç arşivlerinde birincil kaynakların İngilizce çevirilerini, Ralamb’ın biyografisini, Claes Ralamb’ın misyonunu ve tam bir tarihini içerir. Kitabın içinde İstanbul’da Ralamb tarafından yapılan kostüm albümünden Osmanlı toplumundaki insanların 100’ün üstünde suluboya çizimleri vardır. İsveççe ve İngilizce olarak yayınlanan Ralamb günlüklerinde, Osmanlı dünyasından ve günlük yaşamından detaylı ve ilginç bilgiler bulunmaktadır. Ralamb’ın kadınların ve erkeklerin karakteristiklerini gösteren 121 minyatür içeren albümü, Ralamb’ın metnine görsel yaşam kazandırmıştır. Bu benzersiz Ralamb resimleri 17. yüzyılda Osmanlı sarayındaki hayata nadir bir pencere sunmaktadır.³⁷

Ralamb albümündeki Türk, Rum, Ermeni, Acem ve diğer kadın figürleri Tablo 1’de sunulmuştur.

³⁵ Majda, a.g.e., s.197.

³⁶ Majda, a.g.e., s. 196-265

³⁷ Majda, a.g.e., s.202.

				
6. Türk Kadını	8. Türk Kadını	127. Türk Kadını	56. Rum Kadını	76. Rum Kadını
				
21. Ermeni Kadını	71. Ermeni Kadını	72. İbrani Kadını	73. Yahudi Kadını	79. Kahya Kadını
				
99. Acem Kadını	55. Rum Genç kıızı	7. Türk Genç Kızı	10. Sürahi ve kadeh tutan Türk Kadını	70. Gelin
				
89. Kanuncu	125. Hizmetçi- maidservant	86. Çengi	129. Çengi	9. Odalık

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

			
128. Altın taşlı Kadın	126. Dümbelekli Kadın	5. Haseki sultan	A-Siluet Formu

Tablo 1. Ralamb Albümündeki Kadın Figürleri

Ralamb Albümündeki Türk ve diğer kadın figürlerinin kıyafetleri incelendiğinde (Tablo 1); genel olarak silüet, kol ve yaka biçimi açısından giysilerin birbirine benzediği, ancak kadınların konumları gereği genç kız ve kadın giysilerinde detaylarda bazı farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Katlı giyim özelliğinin görüldüğü Türk kadın figürlerinde (6,8,1,27), üstte “V- yakalı”, uzun veya truvakar kollu, kalça hizasına kadar tek sıra birit kapamalı ve ayak bileğine kadar uzun ferace ile oluşmuş “A-silüet” formu gözlenmektedir. Feracenin içinde entari ve altta şalvar vardır. Önden açık, bedeni ve kolları bol, eteği yere kadar uzun, yakasının kesimi dönemlere göre biçim değiştiren feracenin biçimsel özellikleri şekil 1’deki kadın figürlerinin giysilerinde açıkça görülmektedir. Ferace, XVI-XVII yüzyılda boyna oturmuş yuvarlak veya hafif “V- yakalı”, ön açıklığının iki yanında dikey yırtmaç cepleri olan, sokağa çıkarken giyilen bir dış giyim çeşididir. ³⁸ Fransız Du Loir’in “Kadınlar dışarı çıktıklarında erkeklerde olduğu gibi, manto yerine geçen ikinci bir giysi giyerler; bunun yenleri o kadar uzundur ki, yalnızca parmak uçları gözükmektedir. Sokakta bu giysinin bir yanını tutarak, ön taraftan diğeriyle kavuştururlar” şeklindeki Türk kadını tasviri, adeta Türk kadını figürünün (6) giyim tarzını yansıtmaktadır.

Haseki Sultan (5) figüründe, ayak üzerine dökülen şalvar ve yakasız göynek üzerine giyilen entarinin kol ağzına doğru daralan uzun kolları, küçük dik yakası ve bele kadar biritli kapamasının kemerle toplanması, dönemin kol ve yaka biçimleri hakkında bilgi vermektedir. Entari üzerine giyilen devrik yakalı ve içi kürklü kapanıça ise sultanların giydiği üstlüklerin başında yer almaktadır. Her iki figürün giysilerinin silüet, yaka ve kol biçimlerinde görülen benzerlik, Esin³⁹’in “Türklerde kadınlar ve erkekler aksesuarlar da dâhil olmak üzere tüm giysileri ve onların parçalarını birlikte kullanırlar” tanımı ile örtüşmektedir.

Rum (56,76,), Ermeni (21,71) ve Yahudi (73) kadın figürlerinin giysileri silüet ve yaka biçimi açısından benzerlik göstermekte, kol boyu ve kol ağzındaki değişiklikler ise farklılık olarak görülmemektedir. Çünkü döneme ait farklı Türk Kadın figürlerinde, dirsekten sonra genişleyen entari kolunun, üstlüklerin kolundan görüldüğü ve dönemin kol biçimleri arasında olduğu gözlenmiştir. Aynı silüet ve kol tarzı 18. yüzyıl Levni minyatürlerinde de yansıtılmıştır. Koç’un¹⁸. “Yüzyıl Minyatür Sanatında Osmanlı Kadın Modası” ⁴⁰ konulu çalışmasında “Siyaha yakın koyu füme renkli feracenin iç astarı fıstıki yeşil pervaz ile çevrelenmiştir. Tamamen kapalı olan

³⁸ Gürtuna, a.g.m., s.191.

³⁹ Emel Esin, “Eurasya Göçbelerinin Sanatının ve İslamiyet’ten evvelki Türkistan Sanatının Türk Plastik ve Tersimi Sanatları Üzerindeki Bazı Tesirleri”, Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam sanatları Tarihi Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962, s.160.

⁴⁰ Fatma Koç, “18. Yüzyıl Minyatür Sanatında Osmanlı Kadın Modası”, Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 7, 2009, s. 85

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

feracenin etek uçlarından çizgili entarinin uçları görünmektedir. Elleri tamamen örtülüdür. Kadının başındaki örtü şeriat kurallarına uygundur. Başının üst kısmında geleneksel tarzda sertleştirilmiş siyah kumaştan bir peçe göz hizasına kadar inmektedir. Beyaz bir kumaştan hazırlanmış yaşmağının alt kenarı ağzını ve burnunu sıkıca kapatır” şeklinde tanımladığı ferace Ralamb Albümündeki tasvirler ile örtüşmektedir.

Acem kadınının (99) iç entari, üst entari ve şalvarıyla Türk kadın giyimiyle benzerlik gösterdiği ancak, şalvarının ayak bileklerine doğru daralması ve üst giysi olarak sarıldığı şalvarın pelerin görünümü vermesi silüet açısından farklılık yaratmaktadır. Türk kadın giyim tarzı ile Rum, Ermeni, Yahudi ve Acem kadınlarının giyim tarzlarının ve giysi parçalarının benzerlik göstermesi, “Osmanlıların, Doğu ile Batının kültürel değerlerini birlikte harmanlamış, farklı dinlere mensup, farklı etnik kökenden gelmiş pek çok ulusu içinde barındırmış ve içerisinde ortak bir kültür geliştirmiş”⁴¹ olmalarından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Genç kız giysilerinde ise, altta bol şalvarın üzerine giyilmiş kol ağızları genişleyen iç entarinin üzerindeki gömleğin ince kumaştan şalvarın tüm detaylarının görülebilmesi dikkat çekicidir. Türk kızının (7) gömlek üzerine giydiği dış entari Rum genç kız (55) figüründe bulunmazken, her iki figürde de süsleme detaylarında farklılıklar olan kısa kaftan ve dirsekten sonra genişleyen iç entarinin kolları benzerlik göstermektedir. Rum genç kızının kaftanının ön bedenindeki pilili süsleme detayları ve pelerini, baş süslemesinden, kol ve silüet biçimine kadar birbirinin aynı olan iki farklı kültüre ait giysilerdeki benzerliği bozan öğeler olarak görülebilir.

Tablo 1’deki diğer kadın figürlerinin giysilerinde, şalvar üzerine giyilen iç entari ve dış entariden oluşan “A- silüet” formunun korunduğu, yakasız ve “V-yaka” biçiminin diğer figürlerde olduğu gibi bu figürlerde de görüldüğü, kol biçimlerinde ise uzun kollar veya kısa entari kollarının içinden genişleyen iç entari kollarının çıktığı gözlenmektedir. Çengi figürlerinde (86,129) görüldüğü gibi, kadınlar meslekleri gereği giysilerinin üzerine ilave giysi parçaları giymektedirler. Odalık figürünün (9) uzun kollu kısa entarisinin/hırkasının üzerine, “içi kürklü ve devrik yakalı, kol yerine ucu kürklü dar ve uzun parça (kolcuk) takılmış, kolsuz kaftan”⁴² olan “kapaniçe” giydiği görülmektedir. Söz konusu giysi özelliği 18. yüzyıl Buhari minyatürlerinde de yer almıştır. Koç, çalışmasında; Buhari’nin kışlık giyimli kadın figürlerinin en üst katmanını kürklü kaftanların oluşturduğunu, kürklü kaftanın içi ile üst bedeninin dışının kürkle kaplandığını, diğer kısımlarında ise serpmeye desenli kumaşların kullanıldığını belirtmiştir.⁴³ Bu durum benzer giyim tarzının 18. Yüzyılda’da sürdürülmüş olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Türk dünyasında “al duvak” geleneği millî bir geleneğimiz olarak Türklerin Orta Asya’da birlikte yaşadıkları ve “al ruhu” nun “hami ruh” sayıldığı çok eski devirlerin hatırasındır. Hunlara ait M.S II-IV. asırlara tarihlenen bir kurganda bulunan kadının başı kırmızı ipek kumaşla örtülmüş, yüzü de ipek kumaşla örtülerek ensesine bağlanmıştır.⁴⁴ Tablo 1’deki gelin figürünün (70) yüzüne örtülen kırmızı renkli duvak bu geleneğin 17. yüzyılda da sürdürüldüğünün önemli kanıtı olarak görülmektedir.

16 ve 17. yüzyıllardan günümüze ulaşan giysiler ve tasvirlerden giyim konusunda daha ayrıntılı bilgi edinilmektedir. Kadınların başlıca giyim eşyaları şalvar, bürümcük kumaştan topluklara kadar ve uzun kollu gömlekler, kısa veya uzun kollu hırka ile yine kısa veya uzun kollu kaftanlar ve zengin kesimin bunların üzerine giydiği içi kürklü veya kürksüz üst kaftanlarıdır.

⁴¹ Touchelt ve Nauman, a.g.e., s.45.

⁴² R. Ekrem Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Güncel Yayıncılık, İstanbul 1996, s.144.

⁴³ Koç, a.g.m., s. 86

⁴⁴ Adem Aydemir, “Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri Ve ‘Al Duvak’ Geleneği Üzerine”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/9 Summer 2013, s. 636 - 619-655

Hırka ve kaftanların başlıca özelliği önden açık ve genellikle yakasız olmalarıdır.⁴⁵ Koç, Koca ve Pamuk, çalışmalarında, 17.yüzyıla ait minyatürlerin kadın figürlerindeki giysilerin, yakasız ve oyuntulu yaka formuna sahip olduklarını, kol boyları genellikle uzun olmakla beraber, entarilerin kol boyunun, iç entarinin kumaş ve kol özelliğini gösterecek şekilde dirsek boyunda şekillendirildiğini belirtmişlerdir⁴⁶. Ralamb Albümündeki kadın figürlerinin giysilerinde bu giyim kuşam çizgisinin genel özelliklerinin yansıtıldığı ve özellikle ait olduğu 17. yüzyıl giyim özelliklerinin de açıkça gözlenebildiği söylenebilir.

⁴⁵ Filiz Çağman, "Tanzimat'tan önce Selçuk ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar-Giyim Kuşam (Katalog)", Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü. İstanbul 1993, s 203.

⁴⁶ Fatma Koç, Emine Koca, Beyhan Pamuk, 17-18. Yüzyıl Türk Minyatür Sanatında Kadın Giysilerinin Yaka Ve Kol Formu Özellikleri, 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Orhun Yazıtlarının Bulunuşundan 120 yıl sonra Türklük bilimi ve 21. Yüzyıl Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2010, 26-29 Mayıs.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

Tablo 2. Ralamb Albümündeki Sultan ve Erkek Figürleri

Tablo 2'deki Ralamb Albümünde yer alan Sultan ve erkek figürlerinin giysileri incelendiğinde; tahtta oturan Padişah (2) figürünün dar uzun kollu ve yakasız entari/dolama üzerine içi kürklü kolsuz kaftan giydiği gözlenmektedir. Minyatürde görünmemesine rağmen içi kürklü kolsuz kaftanın, sırt kısmında kol yerine takılmış yere kadar uzanan, ucu kürklü kolcukları olan “kapanıça” olduğu düşünülmektedir. Ralamb Albümünde (s.204) bu kaftanın beyaz satenden olduğunun belirtilmesi ve Koçu'nun⁴⁷ kapanıçayı, “Padişaha mahsus kapanıçanın kürkü tilki postu, kabı atlas ve düğmeleri murassa olurdu” şeklinde tanımlaması da bu düşüncüyü doğrular niteliktedir. Sultanın yanında duran silahdar ve rikâbdarın da dolama üzerine kolsuz kaftan giydikleri, kızlar ağasının ise kenarları kürkle çevrilmiş kaftan giydiği görülmektedir.

Osmanlı erkek giyiminde üç dört kat, üst üste giyilen kıyafet parçalarından en üste giyilen dışında, içte yer alanlar iç kaftanı, entari, dolama, mintan gibi isimler almaktaydı.⁴⁸ 17. yüzyılda İstanbul'da bulunan seyyahlardan Thevenot'un “doliman” yani dolama adı verilen giysiyi tarif edişini Robert Mantran şöyle aktarır: “Tenlerinin üzerine, hem önden hem de arkadan kapalı bir don giymektedirler; gömleklere uzun olup donun üstünden aşağı düşmektedir; gömleğin üstüne topuklara kadar inen ve dar kol ağızları olan ve elin sırtını kaplayan yuvarlak bir kısmı bulunan, doliman (dolama) denilen entarileri giymektedirler”⁴⁹. Dolma, dolmani, dullamani gibi isimlerle de anılan dolaman'ın kesimine göre üç çeşidinin olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. İlki kısa kollu, yakasız, önden açık, bedene hafifçe oturur biçimde kısa cekettir. Bu tarif; Sultan 1. Mahmut'un terzisine düzeltilmek üzere gönderilen ceketinin üzerindeki notta yazılan sırt dolaması, ifadesine göre yapılmıştır. Diğerleri Divan ve Sipahi dolamalarıdır.⁵⁰

Boğhan (26) figürünün dolama üzerine giydiği kapanıça ile resmedilmesi, Tatar Han'ın (38-116) figürlerinde ise dolama üzerine giyilmiş, birinin içi kürklü olmak üzere iki ayrı kaftan türü, Osmanlı erkek giyim özelliklerini yansıtan öğelerdir. Üç figürde de giysilerin silüet, kol ve yaka formlarının benzerliği dikkat çekmektedir.

Diğer erkek figürleri incelendiğinde; alta şalvar, üzerine bele kadar sık düğmeleri olan entari/dolama ve onun üzerine de kaftan giydikleri görülmektedir. Yahudi (74-120) kaftanlarının kısa olduğu, Acem erkek figürlerinin (97-98) içi kürklü kısa kaftanlarının ise bedene dönük yakası

⁴⁷ Koçu, a.g.e., s.144.

⁴⁸Emine Koca, “18. Ve 19. Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası”, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı:7/ Kış 2009, s. 64.

⁴⁹Robert Mantran, XVI-XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat, Eren Yayınevi, İstanbul 1991.

⁵⁰Hülya Tezcan, “Topkapı Sarayı Müzesi Giyim Kuşam Koleksiyonu Saray Kıyafetleri”, Osmanlı Ansiklopedisi, Kültür ve Sanat, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, cilt:11, s. 518.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

ile kapaniçe görünümü verdiği görülmektedir. Ayrıca Acem figüründeki (98) kısa entarinin altından tozlukların görünmesi, şalvarın paçalarının tozluğun içine sokulduğunu düşündürmektedir. Tatar figüründeki (115) üst giysi parçası olan pelerin, tüm erkek figürlerinin giysilerindeki benzerliği bozan giysi parçası olarak görülebilir. “Türkler, geniş bir coğrafya üzerinde sürekli hareket halinde oldukları için birbirinden çok farklı, değişik toplum ve kültürlerle karşılaşmışlardır. Bu kültürlerden birçok unsur almışlar ve o kültürlerle de pek çok şey hediye etmişlerdir”.⁵¹ Figürlerin giysilerindeki benzerliklerin, Türk kültürüne dinamik bir yapı sağlayan bu durumdan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 2’de incelenen erkek figürlerinin giysilerinin “düz siluet” formunda olduğu, dolama ve kaftanların boyun çevresini saran yaka biçimlerinin benzerlik göstermesinin aksine, kaftanların kol biçimlerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Kol boyları uzun veya kolsuz olabildiği gibi, kol ağzı genişliklerinde de farklılık olduğu gözlenmiştir. Günlük yaşamlarında altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi, üzerine kısa kaftan (ceket tarzında) veya uzun kaftan, en üste ise içi kürklü kapaniçe adı verilen üst kaftanları giyen Osmanlı erkeğinin giyim tarzının tüm özellikleri, Ralamb Albümündeki erkek figürlerin giysilerinde açıkça görülmektedir.

⁵¹ Mehmet A. Ünal, “Osmanlı Devri Türk Kültürünün Genel Özellikleri”, Uluslararası Kuruluşunun 700. Yılı Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Konya 1999, s.747.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

Tablo 3. Ralamb Albümündeki Ordu Mensupları Figürleri

Osmanlı ordu mensuplarının figürlerinin giyim tarzları genel olarak incelendiğinde, üst üste giyilen kıyafet parçalarından şalvar, gömlek, entari/dolama ve kaftanın göze çarptığı Tablo 3'te görülmektedir. Ancak giyim, Osmanlı toplumunun "etiket" kurallarının bir parçası ve toplumsal hiyerarşinin korunmasındaki temel unsurlardan biri olduğu için, kişilerin statüsüne göre tasarım özelliği, kumaş cinsi ve süsleme detayları açısından farklılıklar göstermektedir. Padişahlar tarafından belirli dönemlerde yayınlanan giysilerin renk, biçim, kumaş kalitesi gibi özelliklerini belirten fermanlar bu farklılığın önemini vurgulamaktadır.⁵²

Yeniçeri figürlerinin (4,25,66,67) giysilerinin çakşır, iç entari/hırka ve dolama'dan oluştuğu gözlenmektedir. Beli uçkurla bağlanan, diz kapağında aşağısı daralarak baldırı ayak bileğine kadar tozluk gibi saran çakşırın, diz kapağına kadar olanlarına diz çakşırı denir ve seferli olmadıkları zaman yeniçeriler tarafından giyilirdi ve tozlukla da kullanılırdı.⁵³ Yeniçeri figürlerindeki alt bedene giyilen giysinin şalvarın ayak üzerine dökülen bol formunu yansıtmaması ve diz kapağına doğru daralması, yeniçerilerin alt beden giysisinin çakşır olduğu görüşünü güçlendirmektedir. Ayrıca bazı kaynaklarda da bu görüşü destekleyen bilgiler mevcuttur. Koçu, 17. Yüzyılın ilk yarısında yeniçeriler tarafından öldürülen II. Sultan Osman'ın kan davasını güden Abaza Mehmet Paşa ve Abazalıların, yoldan çevirdikleri kişilerin yeniçeri olup olmadığını bacaklarına bakarak anladıklarını, yeniçerilerin diz çakşırı giydikleri için diz kapaklarından alt kısımlarının nispeten daha farklı ten rengine sahip olduğunu belirtmektedir. "Düz siluet" formunda olan beli kemerle toplanmış yeniçeri giysilerinin dar uzun kollu ve yakasız oldukları, ancak bazı

⁵² Koca, a.g.m., s.64.

⁵³ Koçu, a.g.e., s.60.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

yeniçeri figürlerinde (63,67) entari/dolamaların yakalı olduğu ve dönemin yaka biçimi ile örtüşmediği görülmektedir. Bu tür yakalı entarilere döneme ait kaynaklarda da rastlanmamış olması bu konuda yorum yapmayı güçleştirmektedir.

Yeniçeri çavuşunun (57) içi kürklü kaftan, yeniçeri ağasının (63) dolama ve yeniçeri softasının (64) cübbe giydiği gözlenmektedir. “Medrese softaları ile cami ve mescitlerdeki hademei hayratın giydiği, yakası mintan yakası gibi, kolları bol, etekleri diz altına kadar olan uzun olan cübbe”⁵⁴ tanımı, yeniçeri softasının giysisi ile örtüşmekte ve giysinin cübbe olduğu görüşünü desteklemektedir.

Peyk figürlerinin (95,96) şalvar ve bele kadar biritlerle kapanan dolama giydikleri ve bellerine önlük bağladıkları gözlenmektedir. Solak figürlerinin (112,113) iç entarinin üzerine giydikleri gömleğin kumaşının inceliği, eteklerini kemerlerinin arasına sokarak topladıkları dolamanın altından şalvarın görünmesini sağlamaktadır. Sipahi figürünün (103) “etekleri uzun ve geniş sipahi dolamasının”⁵⁵ üzerine giydiği kısa kaftanın kollarından, dolamanın kollarının görünmesi, dönemin kol biçimini yansıtmaktadır. Bilekten dirseğe kadar uzanarak kol ağzına tutturulan kolluklar giysinin dikkat çekici parçalarıdır. Dış entarinin içinden, iç entarinin genişleyen kolları görünen Mısırlı sipahi (108), üstlük olarak kaftan giymiştir. Siluet ve yaka biçimi açısından birbirine benzeyen iki figürün giysilerinde, kol biçimleri farklılık yaratmaktadır. Cebeci figürünün (36) kıyafeti, dolama, kısa kollu kaftan ve kolluklarıyla sipahi figürünün (106) giysisi ile benzer özellikleri taşımasına rağmen, yaka biçiminde farklılık görülmektedir. Sipahi figüründeki kaftanın yaka özelliği dönemin yaka biçimi ile örtüşmemektedir. Çetin⁵⁶ (2011:424) çalışmasında;Osmanlı minyatürlerinde savaşın konu edildiği örneklerde sipahilerin çoğunlukla zırh giydiklerini belirterek, 17. yüzyıla ait Ralamb albümündeki sipahi figürünün üzerinde de benzer nitelikte bir zırh bulunduğunu, ancak sivri yakalarıyla bu giysinin daha çok zırh gömlek niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Topçu (117) ve tüfekçi (122) figürlerinin giydikleri kısa ve uzun dolamalarda da aynı yaka biçimi gözlenmektedir.

Dolama üzerine kolsuz kaftan giymiş olan silahdar figürünün (3) kol arkasındaki katlanmış yenleri ve geniş kemeri göze çarpan özelliğidir. Kaftanın bedene dönen yakası ve katlanan yenleri kapanıca görünümü vermektedir. Ancak, kapanıca'nın içinin ve kenarlarının kürklü olması ve sallanan ucu kürklü kolcukları silahdar figürünün giysisinde bulunmadığı için, giysi kaftan olarak yorumlanmıştır. Ayak üzerine dökülen şalvarı, gömleği, iç entarisi ve kısa dolaması ile tasvir edilen levent (81) figürünün, iç entarisinin boyun çevresine göre şekillendirilmiş “oyuntulu yaka” biçimi, kısa dolamasının ise “V yaka” biçimi dönemin yaka özelliklerini taşımaktadır.

Tablo 3'te incelenen Ralamb Albümündeki Osmanlı ordu mensupları figürlerinin giysilerinin biçim, kol ve yaka özellikleri ile Osmanlı giyim tarzını yansıttığı, ancak bazı figürlerin kaftan ve entarilerindeki yaka özelliğinin dönemin yaka biçimleriyle örtüşmediği görülmüştür.

⁵⁴ Koçu, a.g.e., s.57.

⁵⁵ Tezcan, a.g.m., s.518.

⁵⁶ Ö. Hakan, Çetin, “17. Yüzyıla Ait Bazı Osmanlı Tasvirlerinin Günümüze Ulaşmış Taşınabilir Kültür Varlıkları ile Bağlantıları”, Ekev Akademi Dergisi, S: 15/48, s. 2011, 424

				
110. Subaşı	111. Saraçbaşı	41. İç Haznedarı	93. Muhtesib	62. İç Oğlanların Hekimi
				
1. Çavuş Başı	47. Çavuş Başı	40. Nakib-ül Eşraf	77. Rumeli Kadıelasker	33. Acemi Oğlanları Kethüdası
				
59. İçoğlanı- Hasoda	60. Zülüflü İçoğlanı	68. Atlı İçoğlanı	94. Dilsiz	35. Dilsiz
				
30. Bostancıbaşı	31. Bostancı	32. Bostancı Kâtibi	45. Dizgin Kul. Nefer	101. Dizgin Kul. Nefer

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

				
19. Berber	11. Cezalandırılan Tüccar	14. Çökelek Satıcısı	15. Deli	61. Çalpara Satıcısı
				
53. Şerbetçi	75. Çorbacı	12. Tablakâr	34. Aşçı	44. Çaşnigir
				
48. Çaşnıcı Başı	132. Müftü	136. Şeyh Efendi	134. Mevlevi Dervışı	65. Duacı
				
84. Zurnacı	135. Gezici Derviş			

Tablo4. Saray Mensupları ve Diğer Figürler

Ralamb Albümünde bulunan diğer figürler incelendiğinde; Osmanlı erkek giyimini oluşturan alt bedene giyilen şalvar, çakşır potur ve üst bedene giyilen göynek, iç entari, dış entari/dolama, kaftan ve kapanıçanın resmedilen giysi parçaları arasında yer aldığı Tablo 4’de

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

görülmektedir. Görevleri gereği üst konumda olan subaşı (110), çavuşbaşı (1, 47), saraçbaşı (111), bostancıbaşı (30), nakib-ül eşraf (40), kadıelasker (77), içhaznedarı (41), muhtesib (93), iç oğlanların hekimi (62), çorbacı (75), müftü (132) gibi sarayın üst kademelerindeki figürlerin dolama ve üzerine kaftan veya kapanıça giydikleri gözlenmektedir. “Entarinin üstüne giyilen kaftan, Osmanlı kıyafetleri içinde, çok önem verilen ve itibar gören bir giysidir. Kaftan denince ilk akla gelen giysiler, padişah kaftanları ve saray mensuplarına ait olanlardır”.⁵⁷ Osmanlı saray hayatının vazgeçilmez parçası olan kaftanın, padişahın başta sadrazam olmak üzere devlet görevlilerine ve daha alt kademede bulunanlara rütbe aldıklarında, bir işe atandıklarında ya da yaptıkları işin beğenildiğini göstermek için giydirdiği giysi olması⁵⁸ bu tespiti doğrulamaktadır. Zülüflü içoğlanı figürünün (60) dolama giyerken, has oda içoğlanının dolama üzerine kapanıça giymesi, aynı şekilde şeyh efendi (136), duacı (65) gibi din görevlilerinin cübbe ile müftünün ise kapanıça giymiş şekilde resmedilmesi, kaftanın bir rütbe ve itibar göstergesi olarak giyildiğini göstermektedir. “Mevlevi dervişinin kaftan değil hırka giymesi, kaftanın vurguladığının tersine mütevazılığı işaret etmektedir”.⁵⁹

Osmanlı İmparatorluğunda tabakalaşma psikolojisinin ayırt edici özelliklerinden biri de yönetici sınıfın “herkesin kendi yerini bilmesine” verdikleri önem ve bu konuda gösterdikleri özendir. Söz konusu tutum özellikle belli bir meslek grubundan olanların zanaatlarını belirleyen bir işaret taşımaları; ya da belli bir ‘millet’in üyelerinin ayırt edici giysiler içinde dolaşmalarını; ya da alt sınıfların seçkinlerce giyilen kıyafetleri giymemeleri gibi konular üzerinde ısrarla durulması,⁶⁰ kaftan giyen figürlerin giymeyenlere göre daha iyi mevkide oldukları yorumunu desteklemektedir.

Aşçı (34), çaşnigir (44) ve çaşnigirbaşı (48) figürlerinin üzerine önlük taktıkları dolamalarının boynu saran yakasız görünümüne rağmen, bazı figürlerde görülen boyun çevresine çizilmiş veya farklı renkte renklendirilmiş gömlek yakası biçiminin, dönemin Osmanlı erkek giysilerinde rastlanmayan bir özellik olduğu düşünülmektedir. Dönemin erkek giysilerine ait bilgi içeren kaynaklarda da bu tür yaka formuna rastlanmamıştır. Gömlek yakası biçimi baltacı (18), bostancı başı kâtibi (32), hamleci (58), falakacı (23), şerbetçi (53), avcı (22), nefer (45,101) figürlerinde görülmektedir. Bu figürlerin kol formları uzun veya içinden iç entarinin kolu görünen kısa kol özelliği taşımaktadırlar.

Türkler yüzyıllarca geleneksel giyim kuşam çizgisinin genel özelliklerini zedelemeyecek küçük farklılıklar göstererek, kendilerine özgü bir giyim kuşam tarzı oluşturmuşlardır. Orta Asya’dan günümüze Türk giysilerinin ana unsurları altta çok geniş, belden büzülerek toplanan, paçaları bazen tasmalı, bazen büzgülü, bilek üzerinden ayaküstüne dökülen şalvar, şalvarların üzerine bürümcük gömlekler, bu giysilerin üzerine ise önden boydan boya açık, yırtmaçlı, beli kemer veya kuşakla bağlanan bir üst entarisi ve bu entarilerin üzerine giyilen üstlükler oluşturmuştur.⁶¹ Ralamb albümünün figürlerinin resmedildiği (1657-1658) 17. yüzyılın ikinci yarısında da, çeşitli kaynaklarda belirtildiği gibi, Osmanlı geleneksel giyim biçimini yansıtan öğelerin varlığını sürdürdüğü, değişime uğramadığı gözlenmiştir. Tablo 4’deki farklı kademelerdeki mesleklerden figürlerin giysilerinin süliet, kol ve yaka biçimlerinin dönemin özelliklerini yansıttığı, ancak bazı figürlerin giysilerindeki gömlek yakasına benzer yaka biçiminin, dönemde yaygın olarak görülen oyuntulu yaka biçimiyle uyuşmadığı gözlenmiştir.

⁵⁷ Lale Görünür, Semra Ögel, “Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları”, itü dergisi, Aralık 2006, cilt:3 sayı:1, s.62.

⁵⁸ Nurhan Atasoy, Walter B. Denny, Louise W. Mackie ve Hülya Tezcan, İpek, Türk Ekonomi Bankası Yay., İstanbul 2001.

⁵⁹ Görünür ve Ögel, a.g.m., s.64.

⁶⁰ Şerif Mardin, “Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci, Türkiye’de Toplum ve Siyaset”, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.83.

⁶¹ Koca, a.g.m., s.85.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

Sonuç ve Öneriler

Osmanlı dönemindeki sultan, yeniçeriler, din görevlileri, çeşitli sosyal sınıflardan insanlar, ve Osmanlı imparatorluğunda varlığını sürdüren Müslüman ve gayri Müslim temsilcilerinin giyimlerini tasvir eden 121 minyatürün oluşturduğu Ralamb Albümünden, ulaşılan 119 figürün giysilerinin tasarım özellikleri incelenmiş, silüet, yaka ve kol formu açısından 17. yüzyıl giyim tarzı ile karşılaştırılmıştır. Figürlerin giysilerinde yapılan analiz sonucunda, “Kadın ve erkek kıyafetlerinin biçimleri arasında belli bir ayırım bulunmayan, ancak her sosyal tabakanın ayrı bir giysi biçiminin oluşturulduğu Osmanlı’da,⁶² biçimsel özellikler açısından yalnızca erkek veya kadın giysisi olarak adlandırılacak bir parça bulunmadığı belirlenmiştir. Minyatürlerdeki giysi özelliklerinin genel olarak 17. yüzyıl Osmanlı giyim tarzının özelliklerini yansıttığı tespit edilen çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Katlı giyim özelliğinin görüldüğü Türk kadın figürlerinin, şalvar üzerine giyilen entari ve üstte kalça hizasına kadar tek sıra birit kapamalı ve ayak bileğine kadar uzun ferace ile “A-silüet” formunu yansıttığı gözlenmiştir. Kol biçimlerinde uzun veya truvakar kol boyu ve “V yaka” biçiminin giysilere hâkim olduğu belirlenmiştir. Diğer kadın figürlerinin giysilerinin yaka ve silüet biçimi açısından Türk kadınının giysileriyle benzerlik gösterdiği, kol boyu ve kol ağzı biçimlerinde detay farklılıkları olduğu gözlenmiştir.

- Şalvar, göynek, içentari, dolama ve kaftandan oluşan Türk ve diğer erkek figürlerinin giysilerinin “düz silüet” formunda olduğu, dolama ve kaftanların boyun çevresini saran yaka biçimlerinin benzerlik göstermesinin aksine, kaftanların kol biçimlerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Kol boyları uzun veya kolsuz olabildiği gibi, kol ağzı genişliklerinde de farklılık olduğu gözlenmiştir.

- Osmanlı ordu mensupları figürlerinin giysilerinin, biçimsel özellikleri, uzun kol boyu ve boynu saran yaka biçimi ile dönemin Osmanlı giyim tarzını yansıttığı, ancak bazı figürlerin kaftan ve entarilerindeki yaka özelliğinin dönemin yaka biçimleri ile örtüşmediği görülmüştür.

- Farklı kademelerdeki mesleklerden figürlerin giysilerinin biçimsel özellikleri, uzun kol boyu ve boynu saran yaka biçimlerinin dönemin özelliklerini yansıttığı, ancak bazı figürlerdeki küçük yaka biçimlerinin, yakasız giysilerin hâkim olduğu 17. yüzyıl giysilerinin yaka özelliğine uymadığı gözlenmiştir.

Kıyafet albümleri, kendine özgü giyinme kültürü ile tüm Avrupa’nın dikkatini çeken ve pek çok yabancıların araştırma konusu olan Osmanlı giyim kuşamı hakkında önemli kaynaklardan biridir. Maddi kültür değerlerinden biri olan giyim kuşam ürünlerinin, geçmişte olduğu gibi bu gün de toplumların kültür tarihi açısından önemli belge niteliği taşıması nedeniyle, albümlerdeki giysilerin uzman görüşleriyle yorumlanmasının, kültürümüzün tanıtılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle, bu tür çalışmaların teşvik edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AND, Metin, (1985), “17. Yüzyıl Türk Çarşısı Ressamları”, **Tarih ve Toplum**, S:16, s.40–45.

AND, Metin, (2008), “Kıyafetnâmeler ve Giyim Kuşam Albümleri”, **Sanat Dünyamız Dergisi**,S: 107, s. 42-51.

ASLANAPA, Oktay, (1984), **Türk Sanatı**, Kervan Yayınları, İstanbul.

⁶² Fulya Eruz, “Selçuklular dönemi Giyim kuşam”, *Türk Dünyası Kültür Atlası*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul 1998, cilt:2, s. 197.

- ATASOY, Nurhan, (2010), “Minyatür Sanatı”, **Osmanlı Araştırmaları**, <http://www.os-ar.com> (Erişim:10.04.2010).
- ATASOY,Nurhan, DENNY, Walter B., MACKİE, Louise W. ve TEZCAN, Hülya, (2001), **İpek**, Türk Ekonomi Bankası Yay., İstanbul.
- AYDEMİR, Adem, (2013), “Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve ‘Al Duvak’ Geleneği Üzerine”, **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic**,ISSN:1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3715>, S: 8/9 Summer 2013, 619-655
- BİNARK, İsmet, (1978), “Türkler’de Resim ve Minyatür Sanatı”, **Vakıflar Dergisi**, Ankara, S:12,s.271-290
- CEYHAN, Adem,(1997), **Bedr-i Dilşâd’ın Murâd-nâmesi**, M.E.B. Yayınları, C II, İstanbul.
- ÇAĞMAN, Filiz, (1993), “Tanzimat’tan önce Selçuk ve Osmanlı Toplumunda Kadınlar–Giyim Kuşam (Katalog)”, **Çağlar Boyu Anadolu’da Kadın**, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü. İstanbul.
- ÇAĞMAN, Filiz, Renda,Günsel, Bağcı,Serpil, Tanındı,Zeren, (2006) **Osmanlı Resim Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, (1779), "Kıyafet İlmi ve Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnameleri", **Atatürk Univ. Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı)**, cilt:2, S: 11, Ankara, s. 305-347
- ÇETİN, Ö. Hakan, (2011), “17. Yüzyıla Ait Bazı Osmanlı Tasvirlerinin Günümüze Ulaşmış Taşınabilir Kültür Varlıkları İle Bağlantıları”, **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı:15/ 48, 421-441
- ELMAS, Hüseyin, (1994), **Nakkaş Osman ve Levni’ye Ait Surname Minyatürlerinin Kompozisyon ve Renk Açısından İncelenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ERKAL, Abdulkadir, (1999), “Kıyafetnameler Üzerine”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S:13, Erzurum, s.217-226
- ERUZ, Fulya, (1998), “Selçuklular Dönemi Giyim Kuşam”, **Türk Dünyası Kültür Atlası**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul, C:2, s. 196-208.
- ESİN, Emel, (1962), “Eurasya Göçebelerinin Sanatının ve İslamiyet’ten evvelki Türkistan Sanatının Türk Plastik ve Tersimi Sanatları Üzerindeki Bazı Tesirleri”, **Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Bildirileri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam sanatları Tarihi Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.152-174
- FENERCİ, Mehmet, (1986), **“Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Albümü: Ottoman Costumes”**, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇEYURT, Bilal, YILDIZ, Hasan H., (2008), **Osmanlı Milli Kıyafetleri**, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, Ankara.
- GÖRÜNÜR, Lale, ÖGEL, Semra, (2006), “Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları”, **İTÜ Dergisi**, C:3 S:1, s.59-68.
- GÜRTUNA, Sevgi, (1997), “Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı” **Osmanlı Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara c:9, s.190-203
- İLDEN, Serkan,(2011), “Levni İmzalı İnsan Resimlerinde Figür Anlayışı”, **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or**

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/11 Fall 2014

- Turkic,ISSN:1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number:
<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1785>, S: 6/1, 2011, s. 1303-1315.
- KIRBIYIK, Mehmet, (2009), “Kıyâfet-Nâme-İ Cedîde Hakkında”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S:39, Erzurum, s.793–813.
- KOCA, Emine, (2009), “18. Ve 19. Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası”, **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, S:7, s. 63-82.
- KOÇ, Fatma, KOCA, Emine, PAMUK, Beyhan, (2010), “17-18. Yüzyıl Türk Minyatür Sanatında Kadın Giysilerinin Yaka ve Kol Formu Özellikleri”, **3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Orhun Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Bildiriler Kitabı, II. Cilt** Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 26-29 Mayıs, Ankara, s.479-496
- KOÇ, Fatma, (2009), “18. Yüzyıl Minyatür Sanatında Osmanlı Kadın Modası”, **Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, S: 7, s.82-98
- KOÇU, R. Ekrem, (1996), **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- MAHİR, Banu, (2005) **Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, Tanyeli, Sözen Uğur,(1996), **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- MAJDA, Tadeusz, (2006), “The Ralamb Album of Turkish Costumes”, **The Sultan’s Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Ralamb Paintings**, (Ed. Karin Adahl), Swedish Research Institute in Istanbul, İstanbul. s.196-265
- MANTRAN, Robert, (1991), **XVI.-XVII. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat**, Eren Yayınevi, İstanbul.
- MARDİN, Şerif, (1991), **Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci, Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖNGE, Ergül, (1995), **Türk Giyim Tarihi Ders Notları**, Selçuk Üniv. Mesleki Eğitim Fakültesini Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya.
- SEVİN, Nurettin, (1973), **On üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN, Hülya, (1999), “Topkapı Sarayı Müzesi Giyim Kuşam Koleksiyonu Saray Kıyafetleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi, Kültür ve Sanat**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, C:11, s. 515-528
- TOUCHELT, Klaus, NAUMAN, Rudolf, (1965), **18. Yüzyıl Osmanlı Kıyafetleri ve Cemiyeti, (Almanca’dan Tercüme)**, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kütüphanesi, Ankara.
- ÜNAL, Mehmet A., (1999), “Osmanlı Devri Türk Kültürünün Genel Özellikleri”, **Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler Kitabı**, Konya, s.747-753.
- ÜNVER, A. Süheyl, (1958), **Geçmiş Yıllarda Kıyafet Resimlerimiz**, M.E.B. Basımevi, Ankara.
- ÜYEPAZARCI, Erol, (1999), **1873 Yılında Türkiye’de Halk Giysileri “Elbise-i Osmaniye** (önsöz,notlar, sözlük denemesi, dizin), Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- YETKİN, S. Kemal, (1984), **İslam Ülkelerinde Sanat**, Cem Yayınları, İstanbul.